FREDERIKSBORG SLOTSKIRKE 400 ÅR I 2017

At kæde Hillerøds historie sammen med Slotskirkens 400-års fødselsdag er en tilsnigelse. Hillerød og Hildesruthholm er langt ældre. Når det alligevel giver god mening, skyldes det, at med Fr. II' Frederiksborg fra 1560 og med byggeriet af Chr. IV's Frederiksborg fra starten af 1600-tallet bliver Hillerøds historie uløseligt knyttet sammen med kongeslottets.

Så selv om Hillerøds historie går meget længere tilbage, vil vi her begynde med Fr. II's mageskifte med Herluf Trolle i 1560. Kongen er interesseret i at samle krongodset i Nordsjælland, hvor de store skove giver mulighed for det perfekte jagtrevir. Herluf Trolle får Skovkloster ved Næstved i bytte, det nuværende Herlufsholm, men forbliver samtidig lensmand på Frederiksborg med ansvar for det nye byggeri.

Bl.a. byggeriet af den første Frederiksborg Slotskirke, der står færdig i starten af 1563. Kirken bliver revet ned allerede i 1612 for at give plads til Slotsherrens Hus. Da er byggeriet af Chr. IV's slotskirke allerede godt i gang som vestre fløj i det nye kongeslot. Fra Fr. II's første slotskirke har vi kun bevaret døbefont og oblatæske, begge mærket med FS (Frederik Secundum). Døbefonten står i nichen ved kongedøren, men bliver brugt indtil 1920, hvor Chr. X skænker kopien af den omsmeltede originale sølvdøbefont til Slotskirken.

Frederiksborg Slotskirke bliver taget i brug den 17. august 1617, hvor den nyansatte slotspræst Frederik Klyne i overværelse af Chr. IV holder sin første gudstjeneste. Årstallet 1617 finder vi også på Casper Finckes smedejernsgitter foran kongestolen - sammen med RFP, der er en forkortelse for kongens valgsprog REGNA FIRMAT PIETAS (Fromhed styrker rigerne).

Forud er gået 11 års intenst arbejde med at bygge kirkefløjen med både slotskirke, riddersal og klokketårn. Arkitekten bag er ukendt, og tegningerne findes ikke, men

håndværkere, kunstnere og inspiration bliver hentet fra hele Europa for at bidrage til dette prestigebyggeri, der på alle måder skal signalere, at den danske konge kan måle sig med de europæiske fyrster, OG at han kender sit ansvar som kirkens summus episcopus, øverste biskop.

DEN LUTHERSKE KONGES PRIVATE KAPEL

Efter reformationen, der begynder i 1517 med Martin Luthers opslag af 95 teser på kirkedøren i Wittenberg, og i dansk sammenhæng bliver gennemført af Chr. III ved en kuplignende fængsling af de katolske bisper i 1536 – ja, så bliver kongen med et slag kirkens faktiske leder. Ikke blot konfiskerer kongen kirkens store jordbesiddelser, han overtager også en stor del af kirkens tiendeindtægter og får retten til at udnævne kirkens bisper.

For at forstå betydningen af Frederiksborg Slotskirke, er det altså vigtigt at huske, at den er bygget og frem for alt indrettet og udsmykket som kongens helt private kirke, kun beregnet for ham selv, dronningen og de ansatte ved hoffet. Der er direkte adgang fra de private gemakker til kongens og dronningens bedekamre i nordenden og lige overfor prædikestolen er kongestolen placeret.

EUROPÆISK INSPIRATION

Inspirationen rækker tilbage til Slotskirken i Wittenberg og Fyrstekapellet i Torgau, som Luther selv indvier den 5. oktober 1544, og som bliver startskud og idealtype for en perlerække af lutherske fyrstekapeller i Dresden, Halle, Scmalkalden og i dansk sammenhæng på Sønderborg Slot, Koldinghus, Skanderborg Slotskirke og Kronborg.

Chr. IV bygger blot prægtigere, større og med rigere udsmykning. Hans far Fr. II har bygget Kronborg Slotskirke, selv har Chr. IV først øvet sig ved at bygge Slotskapellet på Koldinghus. Frederiksborg Slotskirke er juvelen i den unge konges byggeprogram.

I dag går kirkegængerne ind ad kirkedøren i nordøstre hjørne, men den er først sat i efter branden 1859. Oprindeligt var der kun kongedøren, der er udformet som en altertavle med Jesu dåb i det centrale midtfelt, dåben som det eneste adgangstegn til Guds hus.

I dag prædiker præsten vendt mod menigheden, oprindeligt stod præsten over Kristusfiguren vendt mod kongestolen, hvor kongen var en flittig kirkegænger, for RFP gælder bestemt også kongen selv.

FRA KONGENS KIRKE TIL SOGNEKIRKE

At Slotssognet kan bruge Slotskirken som sognekirke, kan vi takke galne Troels tømmermand for. Den kirke til Hillerøds indbyggere, der 1621 står færdig på Hillerøds første kirkegård (på det nuværende torv), er så dårligt håndværk, at den vælter i en efterårsstorm allerede 25. november 1624.

Menigheden får af kongen lov at indrette midlertidig kirke i en staldlænge på Sparepenge, dér hvor barokhaven nu ligger, men genopbygningen af den væltede kirke går i stå, og 1631 giver Chr. IV menigheden lov til at holde gudstjeneste i Slotskirken. Det har næppe været med stor glæde, men med ansvaret for kirkens ve og vel følger ansvaret for folkets kristelige opdragelse og fromhed.

SLOT OG KIRKE – EN DEMONSTRATION AF CHR. IV'S AMBITIONER

Selv om kongen åbner døren for menigmand, så lyser det ud af Slotskirken ned til mindste detalje; dette er bygget som kongens private kirke, til Guds ære, men så sandelig også for at demonstrere kongens egen position og betydning.

Allerede Neptunspringvandet demonstrerer, at her træder vi ind til den konge, der hersker over Nordsø, Østersø og Kattegat. På Slotsbroen vogter Cæsar og Alexander den store på to søjler (de er desværre nedtaget for tiden), og både slotsport og kongedør er bygget som triumfportaler.

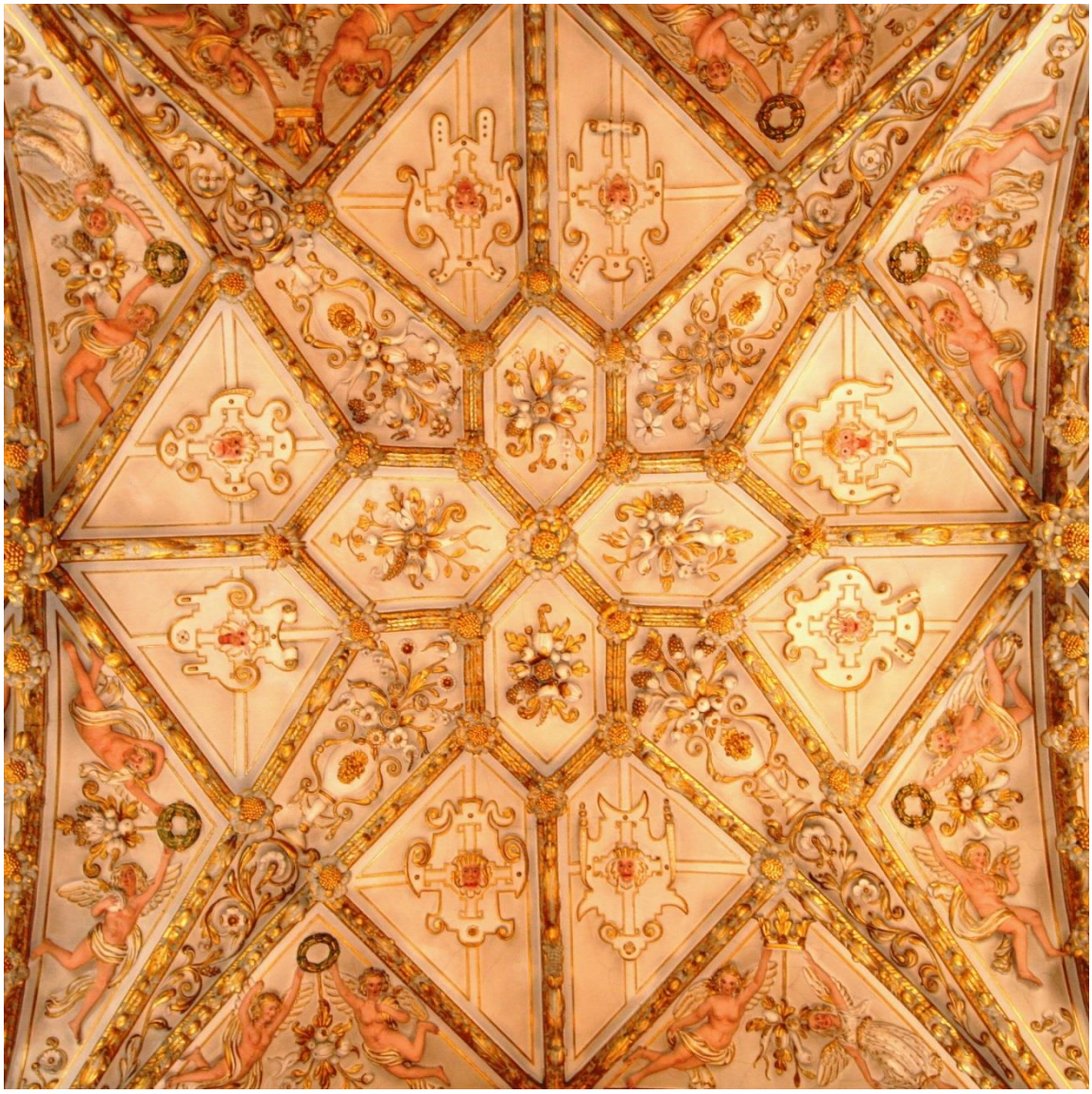

Inde i kirken er enkeltdelene fra rigsvåbnet placeret i både stjernehvælv og på bænkegavlenes topstykker med Chr. IV's monogram C4 på den øverste. I hvælvet kommer engle flyvende med kongekrone og rigsæble, for kongen har sin magt fra Gud, eller med et citat fra Johann Damgaards fyrstespejl fra 1597: "hand kaldis en Gud på Jordenn, thi hand staar i Guds sted, thill ayt straffe det som straf er werd, og forsvare det som Gud haffver kiært: Thi nest Gud, da staar land och Riigers lÿcksalighed i Kongens hierte."

Så nok har menigheden fået adgang i 1631, men kirkens centrum markeres klart i de to akser: alter-døbefont og prædikestol-kongestol, hvilket har været ekstra tydeligt før stolene kom ind i kirken omk. 1900.

Horror vacui, (angsten for det tomme rum) er et begreb fra billedkunsten, der i den grad passer på Frederiksborg Slotskirke. Hver eneste flade er fyldt med figurer, ornamentik og symboler – der, når de afkodes, gør Slotskirken til den smukkeste billedbog fyldt med allegorier fra antikken og bibelen. Her skal blot nævnes nogle få markante.

PRÆDIKESTOL

På den femkantede prædikestol i sølv og ibenholt fra omk. 1617 ses i centrum den opstandne Kristus. På hver side står de fire evangelister med deres evangelistsymboler; Mattæus med englen, Markus med løven, Lukas med oksen og Johannes med ørnen, samme evangelistmotiver findes på døbefontens fod, på alteret, på hver side af prædikestolen, som skulpturer imellem dobbeltsøjlerne, i alt syv steder – som en gentagen påmindelse om Luthers centrale reformatoriske princip sola scriptura, skriften alene. Kirkens 58 sorte stentavler med bibelcitater understreger Guds ords betydning, Ja, døbefonten bærer endda indskriften: VERBUM DEI MANET IN ÆTERNUM, (Guds ord varer evindeligt). Og selv om sølvdøbefonten er en kopi foræret til Slotskirken af Chr. X i 1920, den oprindelige fra 1573 blev

formentlig smeltet om, så er den udført på basis af tegninger fra sølvfirmaet Mores i Hamborg og formentlig derfor tæt på den oprindelige.

De katolske elementer som f.eks. helgener er da også så godt som fraværende i Slotskirken, bortset fra soldaternes beskytter, Sebastian på den ene af altertavlens to fløje.

Til gengæld kan man finde romerske guder som Ceres (kornguden) og Bacchus (vinguden) i østsidens relieffer, og Venus findes hele to gange på alterets svungne tag. I renæssancen øser man ubekymret af hele den antikke tradition og lader den tjene et kristeligt formål, for brødet og vinen er nadverens elementer, og Venus indgår på alteret i den klassiske treklang med fides (troen), Jesu opstandelse (håbet) og Venus (kærligheden) – samme treklang gentages i reliefferne nord for prædikestolen, dog her med fides (med kors) og spes (med anker) og caritas (kvinde med børn som kærligheden).

ALTERTAVLEN

Fløjaltertavlen er kirkens prægtigste og mest iøjnefaldende inventar i sølv og ibenholt placeret på et alter af sort belgisk marmor. Leveret af Mores fra Hamborg allerede i 1606.

SKÆRTORSDAG

Altertavlen er opdelt i tre dele. Nederst ses et sølvrelief af den sidste nadver, skærtorsdag med de fire evangelister på hver side.

LANGFREDAG

Midterfeltet fremstiller Jesu korsfæstelse langfredag mellem de to røvere, med Maria og Maria Magdalene og disciplen Johannes ved foden af korset. I baggrunden ses Jerusalem, mens soldater og heste træder ud af relieffet af forgyldt sølv. De to fløje viser Jesus for Herodes og gravlæggelsen af Jesus

PÅSKEMORGEN

Topfeltet skildrer tre scener fra opstandelsen påskemorgen. I midten Jesu opstandelse i en strålekrans, mens de rædselsslagne soldaterne, der holdt vagt, er blæst ud på gesimsen. Til venstre Johannesevangeliets påskeberetning om Maria Magdalene, der tror, den opstandne er havemanden med spade over skulderen. Til højre Lukas' påskeevangelium om de to disciple, der vandrer sammen med den opstandne på vejen til Emmaus, men først genkender ham, da de sidder ved aftensmåltidet, og han takker og bryder brødet, som han gjorde det den sidste aften ved nadveren.

I trekanten foroven sidder Gud Fader med højre hånd løftet til velsignelse og rigsæblet i den venstre – akkurat som på kongedøren.

At en fløjaltertavle kan lukkes, er ingen overraskelse. På de to fløjes yderside ses Johannes Døberens henrettelse og Sebastians martyrium. Anderledes overraskende er det, at nadverrelieffet kan slås ned som en chatollåge, og de to evangelistfløje kan åbnes. Bagved åbenbarer sig 18 sølvbelagte skuffer, hvoraf de tre i hver side er forgyldt.

Som en bibelhistorisk tegneserie i seks billeder fra skabelse til langfredag skildres: Syndefaldet; Maria bebudelse; kongernes tilbedelse af den nyfødte frelser; Jesus døbes af Johannes Døberen; indtoget Palmesøndag i Jerusalem og Jesu bøn den sidste nat i Getsemane.

I centrum mellem skufferne ses et forgyldt relief af Betlehemsstalden og hyrdernes tilbedelse. Et nøglehul i fødselsrelieffet afslører, at altertavlen gemmer på mere. Et hemmeligt rum inderst i alteret åbenbares, udsmykket med de fineste intarsiaarbejder i ædle træsorter og elfenben, på bagvæggen et perspektivrelief med en skikkelse ved en obelisk i en gade mellem fine huse.

Hvad dette rum og de 18 skuffer har været brugt til er et mysterium, der er hverken spor efter brug eller kilder, der angiver formålet. Oven i købet er der yderligere 20 smukt intarsiaudsmykkede skuffer på alterets bagside. Hidtil bedste forklaring er, at denne chatol- eller sekretæragtige altertavle er med til at understrege Slotskirkens private karakter som Chr. IV's helt egen kirke.

Danmarks konge og kirkens øverste har med Slotskirken fået et værdigt monument for sin opgave og ansvar. Ikke så underligt at Slotskirken blev brugt ved salvningen

af kongen under enevælden fra 1660-1849. Her signaleres konge af Guds nåde fra kongedør til stjernehvælv.

Det hele kunne være blevet flammernes bytte under branden i 1859. Riddersalen udbrænder, og klokketårnet styrter sammen og knuser de bagerste hvælvinger og orglet, men kirken bliver reddet, så menigheden hver eneste søndag kan holde gudstjeneste i Chr. IV's prægtige gamle kirke. For trods 400 års fødselsdag er Frederiksborg Slotskirke ikke et museum, men en levende kirke og menighed.